

čitanja prvog sveska edicije *Hrvatska i Europa* i mnogi francuski čitatelji poput Le Goffa prestatu crveniti poradi svojega neznanja o postojanju "jedne od najljepših europskih umjetnosti ranoga srednjeg vijeka".⁴ Time bi i osnovna zadaća *Europa projekta* u cijelosti bila ispunjena.

Ivan Jurković

Jubilarni Historijski zbornik, god. L., Zagreb 1997., 371 str.

UDK 93/94(05)
930-05Šidak, J.

Jubilarni pedeseti broj časopisa "*Historijski zbornik*" posvećen je prof. dr. Jaroslavu Šidaku, njegovu osnivaču i glavnom uredniku od 1948. do 1985 godine. Ova, uistinu vrijedna i značajna obljetnica, dostojno je proslavljena 10. 3. 1998. na svečanosti sjednici održanoj u povodu 50. obljetnice djelovanja Društva za hrvatsku povjesnicu (Savez povijesnih društava Republike Hrvatske), koje je, uostalom i izdavač slavljenskog časopisa.

Na sjednici je, održanoj u Velikoj dvorani Školske knjige u Zagrebu, dr. Petar Strčić dao sažet prikaz polustoljetnog rada Društva za hrvatsku povjesnicu (Savez povijesnih društava Republike Hrvatske) i hrvatske historiografije, dok je prof. dr. Ivan Kampuš, glavni i odgovorni urednik *Historijskog zbornika*, predstavio svih, dosad objavljenih, pedeset svezaka časopisa.

Ovaj bismo jubilarni broj mogli podijeliti u dvije cjeline. Prvu, koja obuhvaća uobičajne rubrike: članci (1-241), Građa (243-253), Iz povijesti historiografije (255-271), Ocjene i prikazi (273-302), Bilješke (303-309), Zasluzni povjesničari (311-320) i drugu, koja je posvećena radu Društva za hrvatsku povjesnicu (321-340), te bibliografiji "*Historijskog zbornika*" od broja XXXI-XXXII (1978.-1979.) do sadašnjeg - L (1997.) (341-371).

Posvećujući svoj članak "*Marcellinus - scolasticus i proconsul Dalmatiae*" dosadašnjim urednicima J. Šidaku i I. Kampušu, Lujko Margetić razmatra nekoliko ključnih pitanja vezanih uz ovog visokog bizantskog funkcionara: što je *scolasticus* u pismima pape Grgura I., je li Dalmacija nakon 538. god. organizirana kao provincija, te kako objasniti Marcellinovu titulu *proconsul*. Analizirajući mišljenja nekolicine autora (Diehl, Hartmann, Stein, Ferluga), Margetić zaključuje kako je, uz vojnog zapovjednika u Dalmaciji koji je potpadao pod ravenškog egzarha, Marcellin kao carev izravni predstavnik ili *agens in rebus* imao vrlo važnu i samostalnu ulogu u Dalmaciji, možda čak i veću nego drugdje ostali carski *agentes in rebus*.

Vladimir se Posavec u radu "*Pogled na prošlost rimske Dalmacije u prvoj polovici V. stoljeća*" najprije osvrće na više no skromne podatke u domaćoj i stranoj literaturi o povijesti kasnoantičke rimske Dalmacije. U drugom dijelu teksta autor daje sažet pregled povijesti rimske Dalmacije početkom V. stoljeća, te na kraju upozorava na nužnost intenziviranja arheoloških istraživanja budući da zbog nedostatka pisanih izvora za to razdoblje, samo arheološki materijal može baciti novo svjetlo na ovo, dosad na žalost, slabo istraženo povijesno razdoblje.

O odnosima grada, *contada*, tj. područja oko grada i sela na Apeninskom poluotoku u kasnom srednjem vijeku raspravlja Slaven Bertoša u članku "*Osnovni problemi stvaranja talijanskih regionalnih država u XIV. i XV. stoljeću*". U spomenutom se članku autor posebno dotiče pitanja uloge *contada* u procesu stvaranja država, te odnosa *contada* i sela u fazama tranzicije prema regionalnoj državi, o odnosima "regionalne države" naspram "gradske države", te pitanja krize komunalnih sloboda i podrijetla teritorijalnih država.

⁴ Na ist. mj.

Posvećujući raspravu "Popisi i obračuni dake u vrijeme Habsburgovaca 1533.-1570. - prilog gospodarskoj povijesti Slavonije" prof. M. Gross za 75. godišnjicu života, Ivan Kampuš nastavlja s analizom jednog (porezi) značajnog dijela gospodarske povijesti. Izlažući obračune dake u kojima se među ostalim jasno zrcali rad Komore i njezinih službenika, Kampuš zaključuje da glavni uzroci pojavi krize i razgradnje hrvatskog društva nakon 1500. god. nisu samo turska pustošenja, nego i međusobni obračuni feudalaca koji nisu prestajali ni nakon zavšetka građanskog rata između pristaša Ivana Zapolje i Ferdinanda Habsburškog, te nemilosrdna pljačka seljaka od strane onih koji su ih trebali braniti.

U radu "Hrvati na mletačkom otoku Giudecca (XV. - XVII. st.) Lovorka Čoraljić na osnovi izvornih vrela iz mletačkog Državnog arhiva, posebice fonda bilježničkih oporuka, analizira tijek naseljavanja, prebivanja i djelovanja hrvatskih iseljenika na mletačkom otoku Giudecci od XV. do XVII. stoljeća. Proučavajući životnu svakodnevicu i djelovanje Hrvata na otoku kroz svijet oporuka, autorica daje niz vrlo interesantnih podataka o njihovu podrijetlu, zanimanjima, društvenom statusu, gospodarskim mogućnostima, prijateljskim vezama, njihovom vjerskom životu i duhovnosti itd.

Tvrtko Jakovina u radu "Američki građanski rat (1861.-1865.) i građanska Hrvatska" analizira na temelju pisanja dvaju zagrebačkih dnevnika - "Narodnih novina" i "Pozora" - u razdoblju od rujna 1860. do svibnja 1865., odnos hrvatske javnosti prema SAD i posebice Američkom građanskom ratu. U prvom dijelu autor najprije govori o pravnoj osnovici Američkog građanskog rata, te o hrvatskim iseljenicima u SAD-u u 19. st. i njihovu sudjelovanju u ratu, dok nas u drugom dijelu upoznaje s pisanjem spomenutih dnevnika o tom dijelu američke povijesti.

Rad "Sudski proces zagrebačkim studentima u studenome 1895." Bosiljke Janjatović nastao je pretežito na temelju optužnice, zapisnika glavne sudske rasprave i presude sa spomenutog procesa. U njemu autorica zaključuje kako studentski prosvjed spaljivanja mađarske zastave, iako nije u to vrijeme izazvao veću pozornost ni zagrebačke javnosti, već u narednim mjesecima i godinama postaje prvorazrednim događajem ne samo u Hrvatskoj nego i čitavoj Monarhiji.

Upozorivši na početku na važnost istraživanja povijesti linijske plovidbe za razumijevanje gospodarskog i društvenog razvoja obalnog područja Hrvatske i na nesrazmjerno tome njenu vrlo slabu obrađenost u domaćoj historiografiji, Ljubomir Antić svoj rad "Austrijski Lloyd - najvažniji brodar obalne linijske plovidbe na istočnoj obali Jadrana do 1. svjetskog rata" predmnijeva poticajem za sustavno istraživanje i ocjenjivanje te problematike. Autor posebno naglašava da je Austrijski Lloyd bio prvi i najvažniji brodar na našoj obali za vrijeme Austro-Ugarske monarhije koji je odigrao iznimno važnu ulogu u modernizaciji obalnog hrvatskog prostora.

U radu "Prilozi za povijest zemljoradničkog (težačkog) pokreta u Južnoj Dalmaciji od 1919. do 1925." Franko Mirošević govori o počecima političkog organiziranja težaka u Dalmaciji putem Pokrajinskog težačkog saveza za Dalmaciju, njegovom sukobu s Hrvatskom pučkom strankom, te uključivanju u jedinstveni jugoslavenski zemljoradnički pokret - Savez zemljoradnika koji će od 1921. god. sve više poprimati obilježja političkog, a ne socijalnog pokreta. Pristajanje uz centralističko uređenje jugoslavenske države i poricanje postojanja hrvatskog pitanja u njoj, ključni su, prema autoru, uzroci sloma zemljoradničkog pokreta i Zemljoradničke stranke u Južnoj Dalmaciji.

Nastavljajući se na prethodna istraživanja Rene Lovrenčić u radu "Ekonomske veze SSSR-a s inozemstvom u zagrebačkim dnevnicima 1928.-1932. Osnovne crte i problemi II" analizira pisanje četiriju zagrebačkih dnevnika - "Jugoslavenski Lloyd", "Morgenblatt", "Novosti", "Obzor" - o vanjskoj trgovini SSSR-a krajem 20-ih i početkom 30-ih godina ovog stoljeća. Unatoč brojnim površnim i pristranim obavijestima, sudovima i prognozama, ti su listovi s neskrivenim zanimanjem dosta prostora posvetili toj problematici, pružajući dovoljno solidnih informacija, gledišta i procjena o SSSR-u i njegovom unutrašnjem i vanjskom razvoju.

U radu "Savez novčarskih institucija Hrvatske u Zagrebu (1916.-1946.)" Mira Kolar-Dimitrijević analizira borbu hrvatskih novčara za samostalnost njihovih novčarskih zavoda i odvajanje od ugarskog novčarstva, te navodi da bez stvaranja Saveza hrvatskih novčanih

zavoda u Zagrebu 1916. ne bi bilo moguće razumjeti snagu i otpornosti banaka i štedionica u Hrvatskoj nasuprot beogradskim finansijskim krugovima u jugoslavenskoj državnoj zajednici.

Na temelju dostupnih dokumenata i suvremenog tiska, te sjećanja pojedinaca, Hrvoje Matković u radu *"Obnova Hrvatske seljačke stranke"* razmatra obnovu Hrvatske seljačke stranke u domovini u vrijeme demokratskih promjena. Autor najprije zahvaća zbivanja od kraja 80-ih do početka 90-ih godina i prvih višestranačkih izbora, a potom prati složena zbivanja u stranci, raskole, unutarnje podjele i međusobne sukobe, sve do konvencije stranke u lipnju 1991. godine.

Nagli razvoj informacijske tehnologije i njena povezanost sa suvremenom historiografijom i arhivistikom tema je vrlo zanimljivog rada Miroslava Kržaka *"Informacijska tehnologija, arhivistika i historiografija"*. Pružanje historiografiji veće mogućnosti korištenja informacije u vremenskom kontinuumu iz čitavog svijeta, te njeno pretvaranje u sustavnu znanost koja će moći ne samo tumačiti prošlost, već i vjerodostojnije predviđati budućnost, za autora su glavne prednosti nužne povezanosti informacijske tehnologije i historiografije, te arhivistike.

Ivan Kampuš, pak, predstavlja knjigu Tomislava Raukara *"HRVATSKO SREDNJOVJEKOVLJE, prostor, ljudi, ideje"*. Riječ je tu, naime, o referatu o knjizi kojeg je autor održao 3. XII. 1997. na predstavljanju u Školskoj knjizi u Zagrebu.

U rubrici "GRADA" na samom se početku nalaze *"Sjećanja na smrt Stjepana Radića"* prim. dr. Bruna Hallea koja su objavljena zahvaljujući njegovoj kćeri Vanji Halle Gurtli koja je uredniku HZ ustupila ova sjećanja iz 1971. godine. Na ovom su mjestu zabilježene i dokumentirane uspomene tada mladog liječnika, neposrednog svjedoka Radićevih posljednjih dana i njegove smrti.

Drugi rad u rubrici "GRADA" sadrži *"Četiri dokumenta o simpoziju 'Mogersdorf'"* koja na ovom mjestu objavljuje Ivan Kampuš. Među njima se nalazi i pismo upućeno 19. 9. 1990. ondašnjem ministru za prosvjetu i kulturu Vlatku Pavletiću, u kojemu članovi Organizacijskog odbora "Mogersdorf" pišu i o njihovoj predvodničkoj ulozi u okviru mnogostrukih regionalnih i međudržavnih odnosa na kulturno znanstvenom području Međunarodnoga kulturnopovijesnog simpozija Mogersdorf u srednjoeuropskom prostoru.

Rubrika "IZ POVIJESTI HISTORIOGRAFIJE" donosi članak Petra Strčića *"Historiografski prinos Dragutina Šepića"*. Govoreći o osobi i znanstvenom radu D. Šepića, autor posebno naglašava izniman Šepićev rodoljubnopolitički, publicistički i znanstveni angažman kojim je ovaj, inače jedini akademik-povjesničar iz Istre, zadužio hrvatsku znanost i kulturu, a osobito historiografiju. Na kraju članka nalazi se uži izbor objavljenih radova D. Šepića i literature o tom velikom povjesničaru.

Ivan Kampuš u rubrici "ZASLUŽNI POVJESNIČARI" govori o akademiku Tomislavu Raukaru predstavljajući njegovu široku znanstvenoistraživačku djelatnost, te donoseći iznimno bogatu bibliografiju radova spomenutog povjesničara.

Drugi dio HZ-a, kako je naprijed već spomenuto, sadrži izvještaje o radu Društva za hrvatsku povjesnicu (Savez povijesnih društava Republike Hrvatske) od 1988. do 1997. Spomenuti je prikaz rada dao Petar Strčić, a potom slijede izvještaji Društva za hrvatsku povjesnicu, Ogranak za Baranju, Beli Manastir u proteklom razdoblju (Davorin Taslidžić), Izvješće Povijesnog društva Rijeka (1991.-1997.) (Ljubomir Petrović - Petar Strčić), Izvještaj o radu Povijesnog društva o. Krka (1988.-1997.) (Petar Strčić), te izvješće o radu Hrvatskog povijesnog društva grada Zagreba (Ljerka Šneller).

Ovaj jubilarni *"Historijski zbornik"* završava "BIBLIOGRAFIJOM" (341-371 str.), tj. opsežnim popisom sadržaja "HZ-a" od broja XXXI-XXXII (1978-79) do ovog slavljeničkog - L. (1997).

Također, kako je to i uobičajeno, u ovom broju *"Historijskog zbornika"* mogu se pročitati ocjene, bilješke i prikazi novoizdanih knjiga, časopisa i zbornika.

Ivica Šute